

The development of new terminology in the Uzbek language: challenges and prospects

Jasurbek EGAMBERDIEV¹

Andijan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2024

Received in revised form

10 November 2024

Accepted 25 November 2024

Available online

25 December 2024

Keywords:

formation of terms,
difficulties,
International terms,
scientific and technical
terms,
equivalence problem,
national terminology,
standardization.

ABSTRACT

This article analyzes current issues in the process of forming new terms in the Uzbek language. As a result of scientific and technological advancements, new concepts and terms are entering the language, and the challenges encountered in their assimilation and standardization are examined. The article explores approaches related to translating, localizing, or adopting international terms in their original form. It highlights the main difficulties in creating new terminology in the Uzbek language, including ensuring consistency, accuracy, and comprehensibility of terms, as well as addressing the problems associated with their popularization.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss6/S-pp207-210>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

O'zbek tilida yangi terminlarni shakllantirish: muammolar va istiqbollar

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

terminlarni shakllantirish,
qiyinchiliklar,
Xalqaro terminlar,
ilmiy-texnik atamalar,
Ekvivalentlik muammosi,
Milliy terminologiya,
standartlashuv.

Mazkur maqolada o'zbek tilida yangi terminlarni shakllantirish jarayonining dolzarb masalalari tahlil qilinadi. Ilmiy va texnologik rivojlanish natijasida tilga yangi tushunchalar va terminlar kirib kelayotganligi, ularni o'zlashtirish va standartlashtirishda uchraydigan muammolar ko'rib chiqiladi. Xalqaro terminlarni tarjima qilish, mahalliyashtirish yoki asl holida qabul qilish bilan bog'liq yondashuvlar o'rganiladi. O'zbek tilida yangi terminologiyani yaratishdagi asosiy qiyinchiliklar, jumladan, terminlarning bir xilligi, aniqligi va tushunarililigini ta'minlash, shuningdek, ularni ommalashtirish muammolari yoritiladi.

¹ Associate Professor, Andijan State Institute of Foreign Languages.

Формирование новых терминов в узбекском языке: проблемы и перспективы

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

терминообразование,
трудности,
международные термины,
научно-технические
термины,
проблема
эквивалентности,
национальная
терминология,
стандартизация.

В данной статье анализируются актуальные вопросы процесса образования новых терминов в узбекском языке. В результате научно-технического развития в язык входят новые понятия и термины, рассматриваются проблемы, возникающие при их усвоении и стандартизации. Изучаются подходы, связанные с переводом, локализацией или внедрением международных терминов. Освещены основные трудности создания новой терминологии в узбекском языке, в том числе обеспечение единообразия, точности и понятности терминов, а также проблемы их популяризации.

KIRISH

Zamonaviy davrda fan, texnologiya va ijtimoiy hayotning tezkor rivojlanishi natijasida yangi tushunchalar va hodisalar paydo bo'lmoqda. Ushbu yangiliklarni ifodalash uchun yangi atamalar shakllanishi zaruriyatga aylangan. Terminlar ilmiy, texnik, madaniy va boshqa sohalar o'rtasidagi muloqotning ajralmas qismi hisoblanadi. O'zbek tilida yangi terminlarni shakllantirish masalasi nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy va madaniy jihatlarni ham qamrab oluvchi dolzarb masaladir. Mazkur maqolada o'zbek tilida yangi terminlarning shakllanishi jarayoni, bu boradagi asosiy muammolar va istiqbollarni ko'rib chiqamiz.

O'zbek tilida yangi terminlarni shakllantirishning asosiy usullarini ko'rib chiqsak:

O'zbek tilida yangi terminlarni shakllantirishda quyidagi asosiy usullar qo'llaniladi:

1. Xalqaro terminlarni o'zlashtirish:

a) Bunda xalqaro ilmiy-texnik atamalar bevosita qabul qilinadi (masalan, kompyuter, internet).

b) O'zlashgan terminlar milliy o'zbek tili fonetikasi va morfologiyasiga moslashtiriladi (masalan, "telephon" so'zi – "telefon"ga aylanishi).

2. O'zbek tilining ichki imkoniyatlaridan foydalanish:

a) So'z yasash orqali yangi termin yaratish (masalan, matn muharriri).

b) Eskirgan so'zlarni yangi ma'noda qo'llash (dastur so'zining kompyuter kontekstida ishlatilishi).

3. Tarjima qilish:

a) Xorijiy tillardagi terminlarni o'zbek tiliga bevosita tarjima qilish ("software" so'zini "dasturiy ta'minot" tarzida tarjima qilish).

b) Murakkab atamalarni izohli tarjima usulida milliyashtirish ("artificial intelligence" iborasini "sun'iy tafakkur" tarzida ishlatish).

Yangi terminlarni shakllantirishda uchraydigan muammolarga quyidagilarni kiritish mumkin deb o'ylaymiz:

1. Ekvivalentlik muammosi: ayrim xorijiy terminlarga o'zbek tilida aniq ekvivalent topishning qiyinligi. Bu holat ilmiy va texnik sohalaridagi murakkab tushunchalar bilan bog'liq bo'ladi.

2. Til birligi va standartlashuv muammosi: bir xil terminning turli variantlarda qo'llanilishi (masalan, kompyuter, komputer). Terminlarni standartlashtirish bo'yicha yagona tizimning yo'qligi.

3. Xalqaro atamalarni moslashtirishdagi qiyinchiliklar:

a) Ba'zi xalqaro terminlar milliy til fonetikasi va grammatikasiga mos kelmasligi.

b) O'zlashgan terminlarning noto'g'ri talqin qilinishi yoki noto'g'ri yozilishi.

4. Jamiyatdagi qarshilik:

a) ba'zi yangi terminlarning qabul qilinishi va ommalashishi uzoq davom etadi.

b) yangi terminlar aholi tomonidan tushunarsiz qabul qilinishi mumkin.

Yangi terminlarni shakllantirishning istiqbollari sifatida quyidagi jihatlarni muhim deb hisoblaymiz:

1. *Standartlashuv jarayonini takomillashtirish:*

a) milliy terminologiya bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar hamda terminshunoslar faoliyatini kuchaytirish.

b) terminlarni standartlashtirishga qaratilgan qonunchilik va hujjatlarni ishlab chiqish.

2. *Ilmiy-tadqiqot ishlari:*

a) terminologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish.

b) fan va texnologiya sohalarida o'zbek tiliga mos yangi terminlarni ishlab chiqish.

3. *Axborot texnologiyalaridan foydalanish:*

a) terminologik lug'atlarni raqamli shaklda yaratish va ulardan foydalanishni osonlashtirish.

b) sun'iy intellekt yordamida yangi terminlarni ishlab chiqish jarayonini tezlashtirish.

4. *Jamiyatdagi savodxonlikni oshirish:*

a) o'quv muassasalarida terminologiya masalalarini chuqur o'rganish.

b) yangi terminlarning ommaviy axborot vositalarida to'g'ri qo'llanilishini targ'ib qiluvchi ko'rsatuvlar va radioeshittirishlar tayyorlash.

Zamonaviy texnologiya va ilm-fan rivojlanishi davomida yangi terminlar shakllanishi tabiiy jarayon bo'lib, u bir nechta omillarga asoslanadi. Ushbu jarayonning asosiy sabablari va mexanizmlari quyidagilardan iborat deb hisoblaymiz:

1. Innovatsiyalar, yangi texnologiyalar, kashfiyotlar yoki ilmiy yutuqlar yangi tushunchalarni talab qiladi.

a) internet rivojlanishi bilan "onlayn", "veb-sayt", "elektron pochta" kabi terminlar paydo bo'ldi.

b) sun'iy intellektning rivojlanishi "chatbot", "neyron tarmoq", "algoritm" kabi atamalarni ommalashtirdi.

2. Xalqaro terminlarning moslashuvi – ilmiy va texnologik atamalar ko'pincha xalqaro miqyosda ingliz tilidan kelib chiqadi. Bu atamalar o'zbek tiliga o'zgartirilgan yoki to'g'ridan-to'g'ri qabul qilingan shaklda kirib keladi. Masalan: "smartfon", "kompyuter", "virus" kabi so'zlar xalqaro atamalarning bevosita qabul qilingan shakllaridir.

3. Texnologik ehtiyojlar tufayli yangi so'zlar yaratilishi – mahalliy tillarda yangi tushunchalarni ifodalash uchun mos so'zlar yaratiladi. Masalan: "dasturiy ta'minot" (software), "elektron hujjat" (e-document).

4. Omma orasida mashhur bo'lishi va tez tarqalishi – yangi texnologiyalar bilan bog'liq so'zlar ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari va reklama vositasida tez ommalashadi. Natijada, bu so'zlar kundalik hayotda ham qo'llanila boshlaydi.

5. Tilshunoslik va standartlashtirish faoliyati – yangi terminlarning tilda to'g'ri va bir xil ishlatilishini ta'minlash uchun tilshunoslar, olimlar hamda lug'atshunoslar tomonidan ularni standartlashtirish ishlari olib boriladi. Masalan, o'zbek tilida terminologiyani rivojlantirish bo'yicha turli markazlar bu borada muhim rol o'ynaydi (misol uchun, Andijon davlat chet tillari institutida joylashgan Andijon Lug'atshunoslik Tarjimashunoslik Amaliy Ilmiy Innovatsion Markazi).

6. Texnologik madaniyatning ta'siri – har bir jamiyat o'z texnologik rivojlanish darajasiga qarab yangi terminlarni qabul qiladi yoki o'zlashtiradi. O'zbek tilida "mobil aloqa", "raqamli transformatsiya", "sun'iy intellekt" kabi terminlar texnologik madaniyat natijasi sifatida kirib kelgan. Yangi terminlar shakllanishi nafaqat ilmiy-texnologik sohalarni rivojlantirish, balki milliy tilni boyitish va zamonaviylashtirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu jarayon tilning rivojlanishi va global jarayonlarga moslashuvchanligini ko'rsatadi.

XULOSA

O'zbek tilida yangi terminlarni shakllantirish jarayoni zamonaviy tilshunoslikning eng dolzarb muammolaridan biridir. Bu jarayon tilning boyishi va fan-texnika sohasida rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Muammolarni hal qilish uchun standartlashuv, ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish va jamiyatni yangi terminlarni qabul qilishga tayyorlash zarur. Yangi terminlarni shakllantirishdagi muvaffaqiyatlar o'zbek tilining xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Jo'rayev, N. "O'zbek terminologiyasi: shakllanishi va rivojlanishi." Toshkent: Fan, 2006.
2. Sodiqov, M. "Terminologiya asoslari." Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010.
3. Abdulxayirov, A. "Til va texnologiya: o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish yo'llari." Toshkent: Ma'naviyat, 2021.